

1.10 Dammen langs het IJ

Niet alleen in de getijdenkreken van Holland maar ook in Vlaanderen en Friesland werden dammen gelegd. Dit leidde tot de vorming van dorpen en steden waar visserij, scheepvaart en handel tot ontwikkeling kwamen.

De dammen vormden een belemmering voor de scheepvaart en om de doorvaart toch mogelijk te maken ontstonden overtomen, overslagplaatsen en later schutsluizen.

Overtomen zijn sleephellingen waarover schepen door middel van een windas over dammen konden worden getrokken. Waar dit niet moge-

lijk was of de schepen te groot waren dienden overslagplaatsen om de goederen over te laden in kleinere schepen. In de loop van de zestiende eeuw verschenen de eerste schutsluizen om de schepen verdere doorgang te verlenen. Dammen speelden een belangrijke rol in het ontstaan van steden als Rotterdam en Schiedam en in het gebied van Haarlem tot Hoorn gaat het om een hele reeks van 'dam'plaatsen.

In de periode tussen 1150 en 1250 werd die streek getroffen door een aantal hevige stormvloeden en overstromingen. Zo leidde het opgestuwde water via de zeearm van 't IJ en de vloedstroom Crommenije tot het ontstaan

van het IJmeer en het Wijkermeer. Om het afkalven van land tegen te gaan bouwde men rond 1175 de IJpendam, mogelijk voor het jaar 1200 volgde de dam in de Amstel waar de eerste nederzetting van Amsterdam ontstond, omstreeks 1270 ontstond de Hoge Dam bij Zaan-dam en in 1285 volgde Spaarndam.

Om het achterland beter te kunnen beschermen bouwde men in de dammen van genoemde vissersplaatsen eenvoudige afwateringssluizen met schuiven waardoor men het overtollige water bij eb kon lozen. Deze aanpak werd ook gevolgd voor de zeegaten in de dijken van Waterland en de Zeevang.

Oranjesluizen bij Schellingwoude

Inlaagdijk Volendam 1575

1.11 Van Amsterdam tot Schardam

Behalve de aan weerskanten van het IJ gelegen plaatsen Spaarndam, IJpendam, Knollendam, Zaandam en Amsterdam ontstonden aan de westkust van de Zuiderzee nog een aantal 'dam'plaatsen.

Zo hebben monniken waarschijnlijk een dam gelegd hebben op de plaats waar Monnickendam ontstond. Bij de bedijkingen in de dertiende eeuw werd in de veenstroom de Ye een dam aangebracht waaraan Edam zijn naam ontleent.

De vloedstromen hadden rond 1300 vrij toegang tot de achterliggende meren waaronder het Beemstermeer. Om de afslag van grond rond

dat meer te beteugelen bouwde men tussen 1315 en 1319 de Schaderdam ofwel Schardam (van schar = zeegat) waardoor de open toegang via de Korsloot werd afgesloten.

Ook deze dam werd voorzien van een eenvoudige spuisluis waardoor bij laag water gespuid kon worden. Bezuiden Monnickendam ontstonden vervolgens in 1342 eerst Uitdam en na de St. Elizabethsvloed van 1421 het vissersdorp Durgerdam.

In 1357 werd het besluit genomen om een dam te leggen in de monding van de Ye waar Volendam ontstond. Ook deze dam kreeg een sluis om het bij westenwind opgestuwde water bij eb te kunnen spuien. Omdat de monding van de

Ye als haven dienst deed kreeg Edam toestemming om een eigen uitgang naar zee te graven. Deze uitgang bij het Oorgat had als nadeel dat de zee vrij toegang hield tot het Purmermeer met alle gevolgen van dien.

In 1401 werd een dam gelegd in de monding van de Purmer Ee bij Monnickendam en tusslotte gelaste Karel V na de dijkdoorbraak van 1516 de aanleg van de Nieuwendam langs het IJ.

Een aantal van deze dammen waren in de praktijk nadelig voor de scheepvaart zodat er onder meer in Zaandam, Amsterdam, Monnickendam, Volendam, Edam en Schardam sluisen of overtomen werden aangelegd.

1.12 Uitwaterende Sluizen

Het eerste waterschapje van een paar dorpen rond Alkmaar ontstond omstreeks 1196. Het feit dat de ringdijken noch de daarin aangebrachte dammen afdoende bestand bleken tegen het geweld van het water, leidde na 1300 tot het ontstaan van de streekwaterschappen. Het bestuur van die waterschappen bestond uit heemraden en dat waren de, uit de betrokken grondbezitters gekozen, hoofdingelanden onder leiding van de namens de graven van Holland optredende dijkgraaf. Door het verslechteren van de waterstaatkundige situatie in de loop van de 15de en begin 16de eeuw werd de taak van waterlozing en waterkering voor de heemraden steeds zwaarder. Zo zette de grote stormvloed van 1532 grote delen van de Zeevang en Waterland onder water. Het is de Habsburgse vorst Karel V geweest die na een onderzoek in 1544 kwam tot de instelling van het Heemraadschap van de Uitwaterende Sluizen van Kennemerland en West-Friesland. De eerste maatregelen om het achterland te beschermen betroffen het bouwen en sluiten van een aantal sluizen bij Zaandam, Amsterdam, Monnickendam en Edam. Het verliep allemaal niet gemakkelijk en vooral de bouw van een binnen- en buitensluis in Edam riep veel weerstand op. Zich beroepend op het handvest van 1357 streed Edam met Fries aandoende standvastigheid jarenlang voor het behoud van de door de getijdenstroom op diepte gehouden haven. Na door stormen en oorlogshandelingen opgelopen schade bleef het onderhoud van dijken en sluizen tot hevige conflicten leiden. In 1581 greep de prins van Oranje na de doorbraak bij Schellingwoude persoonlijk in door te gelasten dat de kosten van het dijkherstel naar verhouding door alle ingelanden en betrokken gemeenten moesten worden opgebracht. Maar het kwam pas tot een Hoogheemraadschap in het jaar 1700 toen de bezitters van het oude land zich gesteund wisten tegenover de droogleggers van de grote meren.

Grafelijkheidsluis bij Monnickendam

Sluis bij Nieuwendam

1.12.1 Brood voor Waterland

Wanneer is een bedrijf echt Waterlands? De beste kwalificatie is waarschijnlijk dat een bedrijf in het hart van Waterland is geboren en van daaruit grootgegroeid. Aan die kwalificatie voldoet Bakkerij Kees Gutter bij uitstek. "Mijn vader nam in 1948 een bestaand bakkerijtje in Holysloot over", vertelt Kees Gutter, directeur van de bekendste bakker van Waterland.

"Dat was een mooie tijd. Mijn vader had een klein boekje waarin alle verjaardagen van de mensen in het dorp stonden genoteerd. Dan kon hij rekening houden met extra bestellingen van gebakjes en dergelijke. Het winkeltje stelde natuurlijk weinig voor, het was maar twee bij drie meter."

"Meer was ook niet nodig. Het brood werd meestal uitgevent. Vader heeft het twaalf jaar volgehouden in dat kleine dorpje. Het hele dorp

was natuurlijk klant, maar ondanks dat er in die tijd veel meer brood werd gegeten dan tegenwoordig, kon hij er niet van rondkomen."

"In 1960 besloot vader Gutter dat het zo niet langer kon. Hij verhuisde met zijn gezin naar Monnickendam en nam daar een bakkerij over aan de Fluwelen Burgwal.

"Voor mij was Monnickendam een wereldstad met drieduizend inwoners. Er waren destijds zeven bakkers in de stad. Dat kon omdat de kosten van het bakken veel lager waren dan nu. Je had minder omzet nodig. Vader verwerkte tien tot twaalf baaltjes meel, zo'n vijftig kilo per stuk, per week."

"Tegenwoordig draaien we er ongeveer tweehonderd. Er zat destijds veel meer handwerk aan het bakken en venten. We hadden ook klanten die om de dag, om de week of zelfs om

de maand brood wilden. Vroeger kocht men bij winkels die het nodig hadden of die men het gunde. En als je het veel winkels gunde, dan verdeelde je als klant je klandizie." Met de hoofdvestiging nog op de Fluwelen Burgwal in de vorm van een winkel en een bakkerij, opende Kees Gutter zijn eerste filiaal in 1977 in winkelcentrum 't Spil in Monnickendam.

In 1981 verhuisde de winkel van de Fluwelen Burgwal naar het Zuideinde. Het oude winkeltje werd veranderd in een banketbakkerij. Ondertussen had Kees zijn eerste winkel buiten Monnickendam al geopend, in winkelcentrum De Stient in Volendam.

De bakkerij groeide zo hard dat ook de Fluwelen Burgwal te klein werd. Daarom werd in 1985 besloten de bakkerij aan de Oudezijds Burgwal te vestigen. "We hadden de groei eigenlijk niet verwacht, en het ging maar door. In 1990 dronk

ik een keer een bakkie koffie met mijn collega Kees Vlaar in Purmerend, die terloops liet vallen dat hij de zaak wel van de hand wilde doen.”

“In 1993 kwamen er daardoor vier winkels in Purmerend bij. In 1996 openden we een winkel aan het Purmerplein in Amsterdam-Noord. Eigenlijk gewoon een beetje nostalgie, want ik ben opgegroeid aan de rand van Nieuwendam. Daar ligt een deel van mijn verleden.”

Naast de acht winkels is Bakkerij Kees Gutter ook leverancier voor andere bedrijven, variërend van een kruidenier in Broek in Waterland tot de voetbalvereniging van Marken en het ziekenhuis in Purmerend. Het bedrijf heeft zeventig werknemers in dienst. Dochter Els Gutter runt de grootste winkel op 't Spil. Dochter Greetje Gutter houdt het geheel van acht winkels draaiende.

“Bakker zijn is een uniek beroep”, vertelt Kees Gutter. “Het is veel meer dan brood bakken alleen. Wij beginnen met helemaal niets. We produceren binnen een vastgesteld tijdsbestek vanuit grondstoffen als bloem, gist en water een eindproduct, dat ook nog op de juiste plek terecht moet komen.”

“Het begint bij inkoop van de grondstoffen, vervolgens het produceren, en daarna de logistiek, om te eindigen in de winkel bij de verkoper aan de kassa, in de handen van de consument. We doen alles van begin tot einde, en dat zes dagen in de week. De bakkerij is eigenlijk non-stop draaiende. Er is altijd iemand aan het werk.”

“We zijn ook voortdurend bezig onze producten te vernieuwen. Vandaag kunnen we iets bedenken dat we morgen kunnen maken en verkopen. Onze producten zijn ook vaak seizoensgebonden, en we moeten voortdurend insprijgen op de veranderende behoeftes van de klanten. Maar dat is nou net het leuke van het vak!”

